

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ

Библиотека „Зборници радова“

Књига број 9

За издавача

Др Момчило Митровић

Редакција

Др Слободан Селинић (главни и одговорни уредник)

Проф. др Љубодраг Димић

Др Драган Богетић

Др Александар Животић

Мр Владимир Љ. Цветковић

Мр Јован Чавошки (секретар)

Рецензенти

Доц. др Мира Радојевић

Др Зоран Јањетовић

Др Анатолиј Аникејев

ISBN: 978-86-7005-103-4

Штампање зборника помогло је Министарство просвете и науке Републике Србије

ИНСТИТУТ ЗА НОВИЈУ ИСТОРИЈУ СРБИЈЕ

ЈУГОСЛОВЕНСКА ДИПЛОМАТИЈА 1945–1961.

Зборник радова

Београд, 2012.

Summary

The Diplomatic Mission of the Kingdom of Yugoslavia in the USSR
1940–1944

In late spring of 1940 the USSR enjoyed the comfortable position of the militarily and strategically strongest neutral nation in Europe that maintained diplomatic relations with both Great Britain and Germany. On the other hand, the Yugoslav neutral status on the eve of the war was rather precarious because the Kingdom of Yugoslavia „continued behind the scenes cooperation with its old allies“. Under these circumstances the view of the official Belgrade on the USSR was quickly transformed. Between January and March 1940 the two embassies agreed on establishing diplomatic relations and on the exchange of diplomatic missions.

For Yugoslav representatives who came to the USSR the situation in Moscow seemed strange, incomprehensible and very difficult. They shared a rather disparaging views on the Soviet Russia due to anti-communist ideas, Soviet losses in the Soviet-Finish war and ungainly looks of Stalin's socialist „paradise“. They maintained only very sporadic contacts with Soviet officials. The situation changed after the coup d'état in Yugoslavia. The contract that had been concluded couldn't prevent Germany from attacking and dismembering Yugoslavia.

After the capitulation of the Yugoslav Army had been signed in Belgrade and the government had left the country, the Soviet Ministry of Foreign Affairs notified the Yugoslav Embassy of the impossibility to continue maintaining fuhrer diplomatic relations. However, after the German attack on the USSR, the Yugoslav government hurried to present its views „on its attitude toward the latest German attack on Russia“. The Soviet government notified the Yugoslav one that it could reopen its Embassy in Moscow, which was duly done on August 5, 1941. The German thrust toward Moscow made the stay there extremely difficult. According to the decision of the Soviet government, foreign embassies were removed 1.000 km from Moscow, to Kuybishev. The staff of the Yugoslav embassy lost all contacts with real surroundings. The information arrived through scanty statements of Soviet officials, the Soviet press and rumors spread by officials of foreign embassies. In early 1942 changes were made at the Embassy: S. Simić was appointed ambassador and M. Lozić military attaché. A significant transformation took place in the life of the Yugoslav Embassy during 1943: the heads of the mission (the ambassador and the military attaché) started losing understanding for the moves of the Royal Government and started appraising diplomatic moves of the Soviet Foreign Ministry with more sympathy. Finally on March 10, 1944, in an open letter to Marshal Tito, Simić and Lozić stated they wouldn't represent the „traitor government“ any longer and that they „put themselves at the disposal of the National Committee of Liberation of Yugoslavia“.

UDK 341.71(=163.3/.6)(47+57)“1940/1944”
327(497.1:47+57)“1940/1944”

ЈУГОСЛОВЕНСКО ПОСЛАНСТВО У РИМУ 1947–1951.

Мр Миљан Милкић

АПСТРАКТ: У чланку се наводе основни подаци о формирању и раду југословенског посланства у Риму у периоду у коме је на месту посланика био др Младен Ивековић, од 1947. до 1951. године. Чланак је писан на основу архивске грађе из Дипломатског архива Министарства спољних послова Републике Србије, објављене архивске грађе и литературе.

Кључне речи: Посланство, Рим, Младен Ивековић, Владимир Велебит, Министарство иностраних послова

Промена државног уређења у Југославији након Другог светског рата узроковала је значајне промене у југословенској дипломатији. У Привременој влади Демократске Федеративне Југославије, која је формирана 7. марта 1945. године под председништвом Јосипа Броза Тита, министар спољних послова био је др Иван Шубашић, а његови помоћници Владимир Велебит и Стојан Гавриловић.¹ Кроз споразуме између представника југословенске краљевске владе и представника Националног комитета ослобођења Југославије, који су претходили њеном формирању, на нову владу је пренет континуитет последње краљевске владе др Ивана Шубашића. Дипломатска представништва у државама, као и у међународним организацијама, наставила су да раде уз персоналне промене. Нова југословенска власт је именовала своје прве амбасадоре 1. маја 1945. године.² Убрзо

¹ Velibor Gavranov, Momir Stojković, *Međunarodni odnosi i spoljna politika Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, 1972, str. 169, 170. Указ је објављен у: *Zapisi NKJ-a i privremene vlade DFJ 1943–1945*, priredili Branko Petranović i Ljiljana Marković, Memorijalni centar „Josip Broz Tito“, Arhiv Josipa Broza Tita, Beograd, 1991, str. 555, 556, (у даљем тексту: *Zapisi NKJ-a i privremene vlade...*); Mira Šuvar, *Vladimir Velebit, svjedok historije* (Razgovore vodila i priredila Mira Šuvar), Razlog d.o.o, Zagreb, 2001, str. 150, (у даљем тексту: *M. Šuvar, Vladimir Velebit...*)

² Владимир Поповић у СССР-у, Станоје Симић у САД-у и др Љубомир Леонтић у Великој Британији. Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976,

након формирања владе покренут је и процес именовања југословенских војно-дипломатских представника. Помоћник министра спољних послова генерал-мајор Владимир Велебит се обратио 26. марта 1945. Генералштабу Југословенске армије са молбом да што пре упуте војне изасланике у Лондон, Вашингтон и Каиро.³ Шубашић је на дужности министра остао до подношења оставке у Привременој влади, 8. октобра 1945. године.⁴ Заступник министра иностраних послова био је Јосип Броз, до 1. фебруара 1946. када је на основу Устава Федеративне Народне Републике Југославије образована влада ФНРЈ и за министра иностраних послова изабран Станоје Симић.⁵ Одлуку о новом министру спољних послова донео је председник Министарског савета Јосип Броз, уз уважавање става да нови министар, због односа са западним савезницима, не би требало да буде неко из самог врха Комунистичке партије Југославије.⁶ Станоје Симић је на месту министра спољних послова остао до 31. августа 1948, када је ту функцију преузео Едвард Кардељ.⁷ Кардељ је на дужности министра иностраних послова остао до 14. јануара 1953. године.⁸ Јосип Броз је у експозеу о политици нове владе одржаном у Народној скупштини 1. фебруара 1946. изјавио да влада признаје и да ће извршавати све обавезе које је Југославија имала пре рата.⁹ Прва држава која је од нове југословенске владе тражила агреман за свог дипломатског представника био је Совјетски Савез, 10. марта 1945. године.¹⁰

str. 66. Љубомир Леонтић је 9. јуна 1945. године предао акредитиве краљу. - Дипломатски архив Министарства спољних послова, Политичка архива, 1945, фасцикла 8, број 1376. (у даљем тексту: ДАМСП, ПА). Француско министарство спољних послова потврдило је 11. јуна 1945. године агреман за амбасадора Марка Ристића. ДАМСП, ПА, 1945, 21, 2177.

³ Први војни изасланици послати су у Велику Британију, потпуковник Просен, и Француску, генерал Љубомир Илић. ДАМСП, ПА, 1945, 8, 379. Југословенски војни изасланик у САД-у, пуковник Миховил Тартаља (Tartaglia), стигао је у Вашингтон 16. јуна 1945. године. ДАМСП, ПА, 1945, 21, 1553. У току јула месеца 1945. године Југославија је упутила војне изасланике у Бугарску и Турску. ДАМСП, ПА, 1945, 21, 2591. У књизи *Развој оружаних снага СФРЈ* наводи се да је први војни изасланик Југословенске армије, постављен указом врховног команданта од 21. августа 1945. године, био је генерал-мајор Љубомир Илић, дотадашњи шеф војне мисије НОВЈ у Француској. Група аутора, *Развој оружаних снага СФРЈ 1945–1985. Војнообавештајна служба*, књига 13, Војноиздavaчки и новински центар, Београд, 1990, стр. 218, (у даљем тексту: Група аутора, *Развој оружаних снага...*, књ. 13).

⁴ Edvard Kardelj, *Sećanja. Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957*, NIRO Radnička štampa, Državna založba Slovenije, Beograd, Ljubljana, 1980, str. 73, (у даљем тексту: E. Kardelj, *Sećanja...*).

⁵ *Zapisnici NKOJ-a i privremene vlade...*, str. 680, 681.

⁶ M. Šuvar, *Vladimir Velebit...*, str. 155, 156.

⁷ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije. Socijalistička Jugoslavija 1945–1988*, III knjiga, Nolit, Beograd, 1988, str. 222.

⁸ E. Kardelj, *Sećanja...*, str. 73.

⁹ V. Gavranov, M. Stojković, *Međunarodni odnosi...*, str. 176.

¹⁰ ДАМСП, ПА, 1945, 30, 0148.

Обнова дипломатских односа са Италијом

Након завршетка Другог светског рата југословенска влада није желела да успостави директне дипломатске односе са Италијом сматрајући да тек након потписивања мировног уговора и праведног територијалног разграничења може да осигура своје политичке и економске интересе у Италији. Решавање питања територијалног разграничења, која су оптерећивала југословенско-италијанске односе још од краја Првог светског рата, југословенска влада наставила је да поставља као услов за обнову билатералних односа.¹¹ Вођење такве политике било је могуће због чињенице да је Југославија била део антифашистичке коалиције у Другом светском рату и да је њеној влади било омогућено да након капитулације Италије септембра 1943. године има свог представника при Саветодавном већу у Риму. Југословенска делегација у Већу штитила је дипломатске интересе земље и водила конзуларне послове преко Савезничке комисије за Италију. Након представника југословенске краљевске владе др Мике Крека, на челу Делегације од јула 1944. налазио се представник Националног комитета ослобођења Југославије, амбасадор др Јосип Смодлака, али је све послове водио његов син др Словен Смодлака, заменик делегата.¹² Поред дипломатских, у прекиду су били и конзуларни односи. Министар Симић обавестио је Словена Смодлаку 19. априла 1946. да није предвидљиво када ће доћи до размене конзуларних агенција са Италијом.¹³ Извесност укидања Саветодавног већа и повлачења савезничке војне управе са територије Италије утицала је на то да југословенска влада прихвати иницијативу италијанске владе за успостављање дипломатских односа.¹⁴ Потписивање Мировног уговора 10. фебруара 1947. у Паризу није донело очекивано решење спорних питања између Југославије и Италије. Обе владе прихватиле су одредбе Мировног уговора, али су наставиле да воде спољну политику која је реметила добросуседске односе.¹⁵ Имплементација одредби Миров-

¹¹ Миљан Милкић, „Југославија, велике силе и питање статуса Јулијске крајине 1943–1945“, *Ослобођење Београда 1944. године*, (ур. Александар Животић), Београд, ИНИС, 2010, стр. 282–296.

¹² ДАМСП, ПА, 1946, 34, 9946. Јосип Смодлака је на свој захтев званично пензионисан 2. августа 1946. године.

¹³ ДАМСП, ПА, 1946, 33, 4305.

¹⁴ Британска амбасада обавестила је нотом југословенску владу 22. марта 1946. године да савезници нису више надлежни за контролу италијанске територије и да ту надлежност, осим над територијом Јулијске крајине и провинцијом Удине, преузима италијанска влада. ДАМСП, ПА, 1946, 33, 3768.

¹⁵ Приликом свечаног потписивања Мировног уговора југословенски министар спољних послова Станоје Симић изјавио је да Југославија потписује мировни уговор и да ће га поштовати, као свој допринос миру, али да не може да се одрекне својих аспирација на територију на коју сматра да има право. L. Mates, *Međunarodni odnosi...*, str. 76.

ног уговора представљала је велику сметњу за развој билатералних односа. Гранична линија на подручју Јулијске крајине и територијални статус града Трста представљали су најтежи проблем у југословенско-италијанским односима.

Званичан процес успостављања дипломатских односа почео је јануара 1947. одлуком југословенских власти да преко делегације у Саветодавном већу за Италију пошаљу италијанској влади промеморију којом је обавештавају о својој намери да успоставе политичко представништво ФНРЈ.¹⁶ Југословенска влада је инсистирала на термину „политички“, а не „дипломатски односи“, а њени представници су наглашавали да отварање посланстава и Београду и Риму не значи да су успостављени „нормални дипломатски односи“.¹⁷ Уз таква ограничења у схватању међусобних односа, југословенска влада је успоставила дипломатске односе са Републиком Италијом 10. фебруара 1947. године. Министар Симић је овластио 24. фебруара 1947. југословенског отправника послова у Саветодавном већу Рудолфа Јанхубу да обавести италијанску владу да ће Југославија у најкраћем року тражити агреман за политичког представника у Риму у рангу опуномоћеног министра, као и да је за то место одређен др Младен Ивековић.¹⁸ Министар спољних послова Симић послао је 26. фебруара овлашћење свим југословенским амбасадама, представништвима, конзулатима и делегацијама да могу ступати у директне контакте са италијанским дипломатским и конзуларним представништвима.¹⁹ О спремности југословенске владе да 22. марта 1947. у Београду и Риму буде истовремено објављен споразум о отварању посланстава и размени посланика, Симић је обавестио свог италијанског колегу 20. марта.²⁰ Италијански посланик Енрико Мартино (Enrico Martino) стигао је у Београд средином јула 1947. године.

Први југословенски посланик у Риму након Другог светског рата, др Младен (Богдан) Ивековић је рођен 1. априла 1903. године.²¹ По националности је био Хрват. У Загребу је 1928. докторирао права, а затим је у Паризу 1929. завршио школу високих социјалних наука. Од 1931. до 1941. радио је у Занатској комори у Загребу. Члап Комунистичке партије

¹⁶ ДАМСП, ПА, 1947, 48, 41030.

¹⁷ ДАМСП, ПА, 1947, 48, 42003.

¹⁸ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 43354.

¹⁹ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 43296.

²⁰ ДАМСП, ПА, 1947, 48, 44952.

²¹ Биографске податке др Младена Ивековића наводимо на основу података из докумената сачуваних у Архиву Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП, ПА, 1947, 49, 44306, министар Симић југословенској делегацији у Риму, 11. марта 1947. године; ДАМСП, ПА, 1947, 49, 44425, министар Симић југословенској делегацији у Риму, 13. марта 1947. године; ДАМСП, ПА, 1947, 49, 45321, препис вербалне ноте од 17. марта 1947. којом посланство (legation) ФНРЈ Риму тражи агреман за Ивековића и прилаже његове биографске податке); као и на основу увида у његов лични досије који је сачуван у Кадровској служби Министарства, регистарски број досијеа 556.

Југославије постао је 1934. године. Учествовао је у народноослободилачкој борби од 1941. до 1945. На првом заседању АВНОЈ-а у Бихаћу изабран је у Извршни одбор. После рата је био министар индустрије у Влади Народне Републике Хрватске, од 1945. до фебруара 1946, када прелази у Министарство иностраних послова. Марта 1946. у звању опуномоћени министар постаје југословенски делегат у Међусавезничкој агенцији за репарације у Бриселу. На том положају остао је до марта 1947. За југословенског посланика у Италији именован је 4. априла 1947. године. У јулу 1947. одлази у Рим и остаје до новембра 1951.²² У склопу својих припрема за одлазак у Италију, Ивековић је крајем маја 1947. боравио у Истри и упознао се са радом Војне управе Југословенске армије и проблемима у Јулијској крајини.²³ Ивековић је кренуо из Београда у Рим 17. јула 1947. године.²⁴ Било је планирано да у Трст стигне следећег дана, одакле би кренуо возом за Рим. Са њим су путовали његова супруга Драга и још тројица службеника Посланства (Станић, Радмиловић, Штук).

Први разговор са министром иностраних послова Сфорцом (Carlo Sforza), Ивековић је имао 26. јула 1947.²⁵ Посета је протекла у знаку обоностраног конвенционалног уверавања о потреби добрих суседских односа Југославије и Италије. Ивековић је 29. јула, уз све почасте предвиђене протоколом, предао акредитивна писма председнику Републике Италије Де Николи (Enrico Roberto de Nicola).²⁶

Зграда Посланства

Југословенско посланство у Риму било је смештено у вили у улици Монти Париоли (Monti Parioli) број 16 до 24.²⁷ Југословенска делегација у Саветодавном већу за Италију користила је ову зграду од јула 1944. године и југословенско посланство је наставило да у њој ради након обнове дипломатских односа са Италијом. У том комплексу смештеном у пространој башти налазила се зграда од четири спрата са укупно 48 соба и помоћних просторија, затим приземна зграда са четири собе и помоћним про-

²² Од фебруара 1952. до септембра 1956. Ивековић је био југословенски амбасадор у Бону. Од новембра 1956. до 31. маја 1958. био је државни подсекретар. Говорио је француски, немачки и италијански. Био је народни посланик. Носилац је *споменице 1941.* и одликован *орденом братства и јединства првог степена* и *заслуга за народ другог степена*. У личном досијеу Младена Ивековића наведени су и подаци о његовој породици. „Брачно стање: ожењен. Супруга Драга, рођена 1907. син Иван рођен 1938. студент, ћерка Рада ученица. Стручне квалификације и знања језика брачног друга: говори француски и италијански.“

²³ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 48958.

²⁴ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 413063.

²⁵ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 414163.

²⁶ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 414316.

²⁷ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 9146.

сторијама за стан вратара и шофера, као и приземна зграда са две собе и гаражом за три аутомобила. У згради је постојала телефонска потцентрала и телефони у собама. Ова зграда, позната и као вила „Меравиља“, припадала је сенатору Маурицију Меравиљи (Maurizio Meraviglia), а он ју је продао италијанској држави 27. фебруара 1942. за 6.200.000 лира. Италијанска фашистичка влада ставила је ову вилу на располагање Независној Држави Хрватској за потребе посланства.²⁸ Након доласка савезничких снага у Рим зграда је реквирирана за потребе америчке војске. Југословенски делегат при Саветодавном већу амбасадор др Миха Крек тражио је 24. јуна 1944, преко овог тела да Југословенска делегација добије зграду на коришћење. С обзиром на то да је италијанска влада била власник зграде, генерални секретар италијанског министарства иностраних послова одговорио је 6. јула 1944. да Југословенска делегација може да користи зграду у одређеном периоду и под условима који треба да се договоре.²⁹ Амбасадор Крек је водио преговоре са италијанском владом у вези са висином најма, али споразум није постигнут. Након што је др Крек пензионисан, у другој половини новембра 1944. године вођење Југословенске делегације преузео је др Јосип Смодлака, представник Националног комитета ослобођења Југославије. У том тренутку у згради су становали само чувари, а у њој се налазила менза у којој се хранио део тадашњих чиновника делегације.

Словен Смодлака је у неколико својих обраћања југословенском министарству иностраних послова наглашавао потребу да зграда у улици Монти Париоли треба да постане власништво југословенске владе. У извештају који је послао 28. августа 1945. навео је да је зграда луксузна и да би могла, када се билатерални односи нормализују, да послужи као резиденција југословенске амбасаде у Риму.³⁰ Сугерисао је да у згради постоје просторије погодне за пријеме и канцеларују амбасаде и да би током мировних преговора са Италијом требало радити на томе да ова зграда постане власништво југословенске владе. Сматрао је да „приликом преговора о великим стварима, овакве ситне ствари често пута се могу постићи без икаквих компензација“.³¹ Своје ставове Смодлака је поновио 6. јула

²⁸ Владимир Велебит наводи: „Југословенско посланство у Риму налазило се у једној вили бившег Мусолинијевог сенатора који је пао у немилост Мусолинија па му је овај одузео вилу и покљонио Независној Држави Хрватској, која је у њој сместила своје дипломатско представништво. У јуну 1944. Словен Смодлака, секретар свога оца Јосипа Смодлаке, тада посматрача НКОЈ-а при савезничкој контролној комисији у Италији, издејствовао је да се вила додели југословенској војној мисији. „Тако је нова Југославија у неку руку постала правни наследник НДХ“, примећује у шали Велебит.“ М. Šuvar, *Vladimir Velebit...*, str. 179.

²⁹ ДАМСП, ПА, 1945, 14, 3822. Извештај Словена Смодлаке од 28. августа 1945.

³⁰ ДАМСП, ПА, 1945, 14, 3822.

³¹ Исто. „Пре рата је наше посланство било у палати Боргхесе или тачније оно је било изнајмљено један мали део те познате римске палате. У истој палати било је још много других станара. Према томе за данашње прилике не би било угодно имати тамо дипломатско представништво кад за то дође време.“

1946. године.³² Указао је на то да би кроз договор о снижењу репарација југословенска влада за узврат требало да тражи да се смањи цена ове зграде. У акту од 30. јула 1946. упозорио је да, с обзиром на купопродајну цену из 1942, цена виле 1946. износи најмање 62 милиона лира и подсетио да је потребно размотрити могућност да се зграда добије на рачун репарација, као додатак на оно што је Италија иначе дужна да исплати Југославији.³³ Подсетио је на потребу да се приликом мировних преговора води рачуна о чињеници да југословенска влада користи ову зграду од јула 1944. и да би италијанска влада могла да тражи плаћање најамнине, што би могло да износи и пар милиона лира. У контексту опредељења југословенске владе за обнову дипломатских односа са Италијом, Смодлака је 4. јануара 1947. поновио Министарству своје ставове и предлоге у вези са зградом у улици Монти Парноли.³⁴

Пред долазак Младена Ивековића у Рим, у згради је становао др Словен Смодлака, сви секретари и највећи део осталих чиновника делегације, као и помоћно особље и стража. Будући да је вила била у власништву италијанске владе, тачније Министарства финансија, а да питање плаћања закупнине неколико година није решавано, крајем априла 1949. године Министарство финансија обратило се директно Посланству у вези са решавањем питања закупнине.³⁵ Почетком маја 1949. Скола-Камерини, заменик начелника Протокола Министарства иностраних послова, рекао је саветнику Милош Јовановићу да италијанска влада жели да се реши питање зграде у којој је смештено југословенско посланство у Риму.³⁶ Након овог разговора, Скола-Камерини је неколико пута интервенисао, уз напомену да га је пожуривало италијанско министарство финансија. Југословенско посланство је одуговлачило са решавањем овог питања, јер је, по одобрењу југословенског министарства, требало извршити нека преграђивања у згради. Коначно је први састанак са италијанском владом одржан 24. јула 1949. године. Министарство финансија, преко Протокола Министарства иностраних послова, тражило је да се изврши преглед зграде, да се комисијски одреди њена вредност, као и да се процени закупнина за период од јула 1944. Скола-Камерини је предложио да се тај увиђај обави почетком августа, а да Посланство до тог времена пошаље свој пристанак. Јовановић је пренео Скола-Камеринију да је југословенска влада заинтересована да преко договора о репарацијама купи ову зграду. Скола-Камерини је одговорио да су то

³² ДАМСП, ПА, 1949, 46, 7977.

³³ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 9146.

³⁴ ДАМСП, ПА, 1947, 48, 4267. На овом документу помоћник министра Велебит је руком написао: „Види министрову инструкцију, нека се Смодлака не умешава у послове за које нема овлашћење“.

³⁵ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 413966.

³⁶ Исто.

два одвојена питања и замолио да југословенска влада да свој пристанак у наведеном року. Заступник начелника Другог регионалног одељења Вејвода је обавестио саветника Јовановића 4. августа 1949. да је југословенска влада спремна да плати закуп за зграду Посланства само од дана успостављања дипломатских односа између ФНРЈ и Италије.³⁷ Став југословенског министарства иностраних послова био је да за ранији период италијанска влада не може да тражи плаћање закупа јер је Југословенска делегација добила зграду на коришћење од савезничких војних власти. Министарство је сматрало да италијанским властима у циљу одређивања најамнине треба дозволити да прегледају зграду, али ван радног времена. Вејвода је обавестио Јовановића да је југословенска влада спремна да купи зграду и да од италијанског министарства иностраних послова треба тражити предлоге у вези са тим, али да у том тренутку не треба помињати куповину на рачун репарација.

Посланик др Младен Ивековић обавестио је Министарство 13. априла 1950. да је италијански МИП због плаћања закупа за зграду Посланства заказао разговор секретару Вељачићу за петак 16. јун.³⁸ Ивековић је тражио инструкцију да ли треба пристати на плаћање закупа „или да затежемо даље“. Ивековић је два дана касније, 15. априла 1950, Министарству доставио забелешку секретара Вељачића „којега је недавно позвао“ Скола-Камерини у вези са одређивањем станарине.³⁹ Подсетио је да је италијанско министарство више пута покретало ово питање, да је саветник Јовановић неколико пута разговарао са Скола-Камеринијем, али да је југословенско посланство настојало да одуговлачи његово решење. Ивековић је навео да је намера југословенског посланства била да се то питање коначно реши тако што би на рачун репарација зграда прешла у власништво Југославије. Ивековић је сматрао да ово питање није више могло да се одлаже и молио је да Министарство достави тачне инструкције како треба поступити. На основу изјаве Скола-Камеринија Ивековић је закључио да ће италијанска влада инсистирати да за кућу добије станарину са заостацима. Сматрао је да влада у том тренутку није била спремна да пристане на неко друго решење, али да у принципу не одбија да размотри и предлог југословенске владе. Помоћник министра Матес је 15. јуна 1950. обавестио Ивековића: „у вези са зградом затежите и даље“.⁴⁰

У циљу проналажења одговарајуће зграде постојала је и идеја да југословенска влада купи зграду у близини седишта Посланства. Посланик Ивековић обавестио је Матеса 20. маја 1950. о томе да је покренуо разговоре

³⁷ Исто.

³⁸ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 413878.

³⁹ Исто.

⁴⁰ ДА МСП, ПА, 1950, 36, 412098.

о „цени зграде у суседству“.⁴¹ Молио је да Министарство одобри куповину ове зграде и упозорио да постоје и други који су заинтересовани да је купе. Зграда је у том тренутку била у изградњи и требало је да буде завршена за четири месеца. У њој је било око 16 просторија за канцеларије, а Ивековић је планирао да један спрат буде намењен за станове. Навео је да би зграда коштала максимално 140 милиона лира, уколико би Југославија дала своје дрво за паркет и врата. За исту суму југословенска влада уз ову кућу може да сагради још једну само за станове. Ивековић је сматрао да је куповина ове зграде најбоље решење јер југословенска влада плаћа велике закупнине за зграду конзуларног и трговинског одсека, као и да је за станове овакво решење најрационалније. На тај начин било би решено и питање обезбеђења, које у том тренутку није било задовољавајуће. Ивековић је 26. маја 1950. ургирао да добије одговор Министарства јер је зграда била пред продајом.⁴² Три дана касније, 29. маја, поново је подсетио Министарство на хитност решавања овог питања јер се као потенцијални купац појавило Министарство финансија.⁴³ Након неодређеног одговора који је добио од Министарства, Ивековић је 2. јуна 1950. тражио одобрење да Посланство ступи у преговоре за куповину зграде.⁴⁴ Објаснио је да је то неопходно како би искључили интересенте за појединачне станове и италијанско министарство финансија, које такође тражи кредит за куповину исте зграде. Ивековић је 6. јуна молио МИП да одговори јер више није могао да задржава продају зграде другим интересентима.⁴⁵ Коначно је одговор, који је потписао помоћник министра Матес, упућен Ивековићу 12. јуна 1950. године.⁴⁶ У одговору се наводи да Министарство у потпуности схвата наведене разлоге, али „ипак у овој години куповина куће се не може извршити“.

Зграда у улици Монти Париоли 24 ипак је постала власништво југословенске владе.⁴⁷ На основу информација које наводи Владимир Велебит, др Младен Ивековић је био пријатељ са министром иностраних послова Сфорцом, који му је на своју руку, а можда и на основу договора у италијанској влади, предао део новца од ратне одштете коју је Италија требало да исплати Југославији.⁴⁸ Тим новцем плаћена је зграда у улици Монти Париоли, купљена зграда конзулата у Милану, изграђена зграда за канце-

⁴¹ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 414037.

⁴² ДАМСП, ПА, 1950, 36, 413739.

⁴³ Исто.

⁴⁴ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 413738.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 415773.

⁴⁷ Амбасада Републике Србије у Риму смештена је у овој згради.

⁴⁸ М. Šuvar, *Vladimir Velebit...*, str. 366. На основу Мировног уговора у Паризу Италија је Југославији требало да исплати 125 милиона долара.

ларије и уређена два стана за југословенско дипломатско особље. Велебит наводи да је на све то потрошено око 20 милиона долара.⁴⁹

Организација рада у Посланству

На основу извештаја о распореду рада који је Младен Ивековић послао 4. марта 1948. године Министарству иностраних послова, у Посланству је било запослено укупно 26 службеника, дипломатског ранга и помоћног особља.⁵⁰ На челу Посланства био је опуномоћени министар др Младен Ивековић, а оно је било подељено на седам сектора. Војно изасланство није наведено у извештају. Политичким сектором руководио је саветник Рудолф Јанхуба. У раду Политичког сектора помагао је саветник Милош Јовановић, који је био задужен за регулисање правних питања и рад на извршењу одредби Мировног уговора. Саветник Јосип Дефранчески руководио је радом Одељења за штампу и пропаганду. Поред тога он је помагао у раду Политичког сектора и координирао рад са Повереништвом Танјуга у Риму. Помоћник аташеа за штампу и пропаганду био је секретар Милош Зорзут. Руководилац Конзуларног одељења био је секретар Никола Мандић. Њему је у раду помагао службеник Бранко Рубињони, који је примао странке и водио административне послове. На издавању пасоша и виза радила је службеница Весна Габричевић, која је уједно водила и административне послове. Дежурни у Конзуларном одељењу био је званичник Јанез Мезе.

Секретар Васо Јовановић био је руководиоца Сектора за репатријацију, расељена лица и ратне злочинце. Шеф Протокола Посланства био је секретар Чедомил Вељачић, чији је посао био да одржава везе са надлежностима, да преводи и саставља ноте. У раду Протокола помагао је секретар др Васо Радмиловић, референт за правна питања. Шеф администрације била је службеница Марија Штук, која је водила поверљиви деловодни протокол, вршила дужност дактилографкиње за поверљиве ствари, радила експедицију поште. Административне послове радила је хонорарна службеница Еудоксија Рубињони, водила деловодни протокол и куцала на машини. Рачуноводство је водила службеница Марица Мандић. У Посланству је тада било двоје шифраната, службеник Љубо Михаиловић и службеница Олга Јовановић. Службеник Шиме Шарић био је радист. Дежурство у Посланству су обављали званичник Богомил Кривец, који је уједно био и економ, и званичник Иван Кодре, који је уједно био и курир. Званичник Фердинанд Кривец и служитељ Иван Питамиц дежурали су на улазу и у телефонској

⁴⁹ М. Šuvar, *Vladimir Velebit...*, str. 366.

⁵⁰ ДАМСП, ПА, 1948, 65, 46411. Оцену рада сваког појединог службеника није послао јер је усмени извештај о томе предао лично Кадровском одељењу приликом недавног службеног боравка у Београду.

централи, а радила су и четири возача: Винко Штрајн, Виктор Рујањец, Франц Пражељ, Бранко Пјевић.

Војно изасланство у југословенском посланству у Риму успостављено је септембра 1947. године. Помоћник начелника генералштаба пуковник Блажо Јанковић обавестио је МИП 19. августа 1947. године о намери да Министарство народне одбране (Друга управа Генералштаба Југословенске армије) упути у Италију војног изасланика. Замолио је да се од италијанске владе затражи начелни пристанак да прими југословенског војног изасланика.⁵¹ За војног изасланика предложен је пуковник Јанез Језершек и дати су његови биографски подаци.⁵² Министарство је сутрадан упутило инструкцију Посланству у Риму да затражи агреман за војног изасланика.⁵³ Посланик Ивековић обавестио је Министарство 15. септембра 1947. да је италијански МИП доставио агреман за војног изасланика Јанеза Језершека.⁵⁴ Помоћник начелника Првог регионалног одељења Министарства Благоје Хаџипанзов обавестио је 18. септембра 1947. године Другу управу Генералштаба Југословенске армије о добијању агремана.⁵⁵ Од 1949. карактеристичне су честе промене војних изасланика.⁵⁶ Заменик начелника Друге управе Генералштаба генерал-мајор Ратко Вујовић обавестио је 23. августа 1949. МИП да је Министарство народне одбране одредило за помоћника војног изасланика у Риму потпуковника Рудолфа Кодрича и замолио да МИП о томе обавести италијанске власти.⁵⁷ Навео је да ће именовани ступити на дужност у другој половини септембра. Доставио је само кратке биографске податке.⁵⁸ Посланство је биографију доставило нотом од 28. октобра 1949. године.⁵⁹ Саветник Јовановић је јавио Министарству да је италијански МИП још раније послао саопштење о томе да је претходна достава биографских података основни услов да Италија призна не само војног изасланика него и његове помоћнике. Навео је да је Посланство тај акт проследило Министарству. Јовановић је 13. новембра

⁵¹ ДАМСП, ПА, 1947, 50, 415626.

⁵² Рођен 17. јуна 1920. у Љубљани. Средњу школу завршио у Љубљани, студирао у Загребу. Прекинуо студије 1941. године и ступио у НОП. Учествовао у НОР-у у Словенији као старешина на дужности команданта батаљона, бригаде, начелника штаба дивизије и начелника штаба корпуса.

⁵³ ДАМСП, ПА, 1947, 50, 417740.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Група аутора, *Razvoj oružanih snaga...*, knj. 13, str. 257.

⁵⁷ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 415745.

⁵⁸ Рођен 24. јула 1920. у Комену, срез Сежана, Словенија. У грађанству завршио четири разреда гимназије. Учествовао у НОБ-у од 1941. на разним командним дужностима. Последња дужност била му је помоћник војног изасланика ЈА у Прагу. ДАМСП, ПА, 1949, 46, 415745.

⁵⁹ Исто.

1949. јавио Министарству да италијанске власти упорно инсистирају да, као услов за признавање потпуковника Кодрича за заменика војног изасланика и вршиоца дужности војног изасланика, Посланство достави његову комплетну биографију.⁶⁰ Помоћник министра Матес послао је 13. децембра 1950. инструкцију Посланству у Риму да Рудолфа Кодрича, помоћника војног изасланика, пријаве као војног изасланика.⁶¹

Активности Посланства

У периоду од отварања Посланства до одласка Младена Ивековића из Рима, службеници су били ангажовани на решавању великог броја билатералних питања. Нека питања била су решена, али многа су остала за наредни период. У ово време, југословенска и италијанска влада потписале су укупно 25 билатералних уговора којима су трајно или привремено решена питања билатералних односа: питања трговине и привредне сарадње (28. новембар 1947), помиловање осуђених лица (7. април 1948), регулисање појединих питања из Мировног уговора (6. август 1949), питања подела административних и историјских докумената (23. децембар 1950), питања пограничног промета (3. фебруар 1949), питање рибарења (13. април 1949. и 26. фебруар 1951), питање оптаната (18. август 1948, 23. децембар 1950), регулисане међусобне економске и финансијске обавезе које проистичу из Мировног уговора (23. децембар 1950), регулисана предаја италијанских ратних бродова Југославији (14. април 1949), размена робе (4. август 1949. и 8. септембар 1951), питања везана за железницу (23. децембар 1950), решен статус италијанских добара, права и интереса у Југославији (23. мај 1949), регулисана заштита уметничких својина (23. децембар 1950), регулисан ваздушни саобраћај (23. децембар 1950), регулисана набавка материјала за обнову ријечке рафинерије нафте „ROMSA“ (25. мај 1949), плаћање дрвета (22. децембар 1949). Такође, извршена је размена три ноте и једног писма којима су регулисана поједина питања. Нотом од 25. фебруара 1948. Југославија је потврдила важност трију конвенција које су две земље потписале пре Другог светског рата; разменом нота 14. априла 1949. потврђена је потреба склапања споразума о италијанским добрима, правима и интересима у Југославији и споразума о „ROMSI“; регулисана је размена локалних производа између граничних зона (17. мај 1951); разменом писама -18. јуна 1951. продужен је Споразум о ваздушном саобраћају.

Имплементација Мировног уговора и решавање питања ратних заробљеника, ратних злочинаца, репарација, реституција – била су нека од најосетљивијих питања. Помоћник министра Владимир Велебит упутио је

⁶⁰ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 420812.

⁶¹ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 423081.

19. септембра 1947. препоруку да целокупно особље Посланства приступи детаљном упознавању и изучавању Уговора о миру са Италијом и његових прилога.⁶² Као разлог навео је предстојеће задатке који произилазе из тог уговора. У циљу припреме особља за ангажовање на задацима спровођења Мировног уговора и решавања спорова који ће из њега произаћи, Велебит је 28. октобра 1947. саветовао да Посланство на неколико дана упути на припреме у Београд саветника Милоша Јовановића.⁶³ Саветник Јовановић кренуо је за Београд 4. новембра 1947. године.⁶⁴

У Посланству су боравиле југословенске комисије и делегације задужене за решавање различитих питања. На сложеност југословенско-италијанских односа указује и чињеница да је питање регулисања права на риболов у Јадранском мору, иако питање привредне сарадње, представљало велики проблем чије је решавање подразумевало нормализацију политичких односа. Највећи проблем представљало је питање територијалног разграничења на простору Јулијске крајине и територијалног статуса града Трста. Главни правни саветник Министарства др Милан Бартош упутио је 20. јула 1950. акт Младену Ивековићу у коме наводи да се све чешће појављују спорна питања у односима између Југославије и Италије и да су та питања најчешће последица „ликвидације ратних односа“.⁶⁵ Правни савет је сматрао да је за службу значајно да Посланство у Риму буде информисано о заузетим ставовима по тим питањима и због тога је одлучено да му се доставља по један примерак мишљења. Правни савет је предложио да, уколико Посланство сматра да треба ревидирати дато мишљење, да о томе обавести Министарство.

Службеници Посланства радили су на регулисању питања из области културе, уметности и школства.⁶⁶ Једна од већих пропагандних активности било је путовање посланика Ивековића и аташеа за штампу Дефранческог почетком априла 1949. по јужној Италији и Сицилији.⁶⁷ Дефранчески је од 12. до 15. априла 1949. путовао у Фиренцу на отварање изложбе дечје литературе.⁶⁸ Ивековић је 8. маја 1951. путовао на Сардинију на изложбу књига.⁶⁹

⁶² ДАМСП, ПА, 1947, 49, 418064.

⁶³ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 421375.

⁶⁴ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 422420.

⁶⁵ ДАМСП, ПА, 1950, 35, 414587.

⁶⁶ Забелешка о разговору секретара Посланства у Риму Вељка Вучинића са проф. Ђованијем Феретијем (Giovanni Ferretti), генералним директором за културне измене са иностранством као и генералним директором граничних зона из Министарства просвете, 9. децембра 1947. ДАМСП, ПА, 1947, 49, 426345.

⁶⁷ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 45635.

⁶⁸ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 47547.

⁶⁹ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 46482.

Први велики пријем у Посланству организован је поводом прославе 29. новембра 1947. када је било присутно око 700 гостију, међу којима су били чланови италијанске владе, политички прваци и чланови дипломатског кора.⁷⁰ Позиву да присуствују нису се одазвали амерички амбасадор и папски нунције.

Највећи део буџета био је трошен на финансирање пропагандне делатности. Ивековић је 4. марта 1949. молио Дирекцију за информације МИП-а да хитно достави одређену суму за репрезентацију аташеа за штампу.⁷¹ У предлогу финансирања Посланства за 1951. годину који је Ивековић доставио Министарству 6. октобра 1950. од укупног буџета који је износио 46.673.000 динара, за пропаганду је било предвиђено 22.670.000.⁷² За личне издатке предвиђено је 16.302.000, за материјалне издатке 7.701.000.

У свакодневной комуникацији између Посланства у Риму и југословенског МИП-а дешавала су се повремена неразумевања и неслагања. Нека од њих представљају само занимљивости из дипломатске историје, али је било и ситуација у којима је долазило до размимоилажења у тумачењу појединих политичких ставова. Ивековић је у телеграму послатом 21. августа 1947. навео да многе депеше стижу погрешно шифроване и затражио да се поводом тога покрене истрага.⁷³ Навео је две конкретне депеше које су, иако поновљене, стигле погрешно написане. Министар Симић одговорио је 23. августа 1947. да је за наведене пропусте одговоран шифрант Посланства и да Ивековић треба да га упозори и да контролише његов рад.⁷⁴ На проблеме који су се јављали приликом координације рада између Рима и Београда указао је и Владимир Велебит у телеграму који је 4. септембра 1947. послао Ивековићу и затражио да сви телеграми буду адресирани директно на Министарство.⁷⁵ На један од конкретних проблема у координацији активности Велебит је Ивековићу указао 22. септембра 1947.⁷⁶ Навео је да је Министарство тог дана преко Дирекције за информације добило извештај о раду аташеа за штампу који је Дефранчески послао 17. јула. Подсетио је на потребу да Посланство сваких 15 дана доставља извештаје Министарству и да сва објашњења и инструкције треба да тражи од Министарства, а не од Дирекције за информације. Помоћник министра др Алеш Беблер упутио је 12. априла 1948. акт Посланству у којем је указао на проблеме у комуникацији између Министарства и Посланства.⁷⁷ Навео је да је у неколико слу-

чајева, због непажљивог читања инструкција Министарства или површног превода, учињено или речено нешто друго у односу на оно што је било планирано. Навео је две ноте које је Посланство упутило италијанском министарству иностраних послова, а чији садржај није био у складу са инструкцијама добијеним из Београда.

Помоћник министра Владимир Поповић је 7. децембра 1949. обавестио Посланство у Риму да Министарство од јуна није добило ниједан редован извештај и да је потребно да га пошаљу.⁷⁸ Посланик Ивековић одговорио је 8. децембра 1949. да је Посланство поред неколико извештаја о специјалним питањима, 15. октобра доставило општи извештај.⁷⁹ Истовремено, најавио је да припрема нови извештај. Као разлог због чега касне извештаји Ивековић је навео недостатак особља у Посланству и чињеницу да он лично обавља целокупан посао око писања извештаја. Поповић је 10. децембра 1949. обавестио Ивековића да је Министарство примило извештај Посланства од 15. октобра.⁸⁰

Однос Посланства и италијанске владе био је условљен тренутним стањем политичких односа између две земље. Италијанска влада залагала се декларативно за добре билатералне односе, али је начином на који је водила унутрашњу политику доприносила развијању нетрпељивости према Југославији код својих грађана. Разумљиво је да је југословенско дипломатско представништво у Риму било прво на удару екстремиста који су политику своје владе тумачили у складу са својим антијугословенским опредељењем. На дан потписивања Мировног уговора, 10. фебруара 1947. године, у поподневним сатима, око 300 демонстраната напало је зграду Југословенске делегације у Риму и провалило у службене просторије.⁸¹ Карактеристичан пример представља инцидент који се догодио у ноћи 12/13. марта 1951. када је бачена бомба у башту Посланства, али која није експлодирала.⁸² У извештају МИП-у Ивековић је навео да ће у повољном тренутку пренети италијанском министарству да је овај догађај последица кампање око Трста коју подржавају и званични италијански кругови.

Ивековић се обратио МИП-у 16. јануара 1951. са питањем да ли је италијанском посланику у Београду изнет предлог о подизању посланства на ранг амбасаде.⁸³ Помоћник министра иностраних послова Лео Матес одговорио је 22. јануара 1951. и навео да је истог дана у неофицијалном

⁷⁰ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 424441.

⁷¹ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 44182.

⁷² ДАМСП, ПА, 1950, 36, 420024.

⁷³ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 413902.

⁷⁴ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 415902.

⁷⁵ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 416830.

⁷⁶ ДАМСП, ПА, 1947, 49, 418349.

⁷⁷ ДАМСП, ПА, 1948, 65, 49602.

⁷⁸ ДАМСП, ПА, 1949, 45, 421805.

⁷⁹ ДАМСП, ПА, 1949, 45, 421993.

⁸⁰ Исто.

⁸¹ ДАМСП, ПА, 1947, 50. Словен Смодлака је Министарству иностраних послова послао неколико опширних телеграма у којима је описао инцидент.

⁸² ДАМСП, ПА, 1951, 36, 43357.

⁸³ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 4834.

разговору ставио до знања Мартину да југословенска влада размишља о томе да посланства у Београду и Риму буду подигнута на ранг амбасаде.⁸⁴ Martino је у разговору предложио да Ивековић то каже Сфорци, а да ће и он сам обавестити Сфорцу личним писмом. Матес се сагласио са овим предлозима. Martino је препоручио да Ивековић пре разговора са Сфорцом не говори ником у италијанском министарству, јер би „неко од чиновника могао да се противи и поквари ствар“.⁸⁵ Матес је навео да је на основу разговора са Марином закључио да овај не био желео да истовремено са подизањем дипломатског представништва на виши ранг дође и до персоналних промена, јер је његова жеља била да добије звање амбасадора. Матес га је обавестио о томе да Ивековић већ има звање амбасадора и да југословенска влада у случају подизања ранга мисије нема разлога да мења свог дипломатског представника у Риму. Матес је препоручио Ивековићу да у разговору са Сфорцом треба да изнесе предлог у „форми неофицијалне сугестије која одражава мишљење наше владе“ и да, уколико се Сфорца сагласи, каже да је југословенска влада спремна да одмах приступи остварењу ове идеје. Југословенско дипломатско представништво у Риму подигнуто је на ниво амбасаде знатно касније, 4. децембра 1954. године.⁸⁶

Годишње одморе посланик Ивековић је користио у Југославији. Беблер је 3. маја 1949. обавестио Младена Ивековића да је на Брионима обезбеђено место за породицу Ивековић за читав јул месец.⁸⁷ Владимир Поповић је 9. јуна 1949. потврдио да је „другу Ивековићу осигурано место на Брионима од почетка јула до 1. августа“.⁸⁸ Ивековић је 16. јуна 1949. обавестио Министарство о томе да планира да почетком јула из Рима отпутује директно на Брионе.⁸⁹ Тражио је да га обавесте о условима плаћања аранжмана, као и о томе где и коме да се јави. Беблер је 17. јуна 1949. обавестио Ивековића да неколико дана пред полазак на пут треба да се јави отвореном депешом Стеви Крајачићу у Загреб.⁹⁰ Епилог ових договора уследио је 23. јуна 1949. када је Поповић обавестио Посланство у Риму да хотел који је резервисан за госте на Брионима није уређен и да због тога „не долази у обзир летовање на Брионима“.⁹¹ Као могућност предложио је летовање у Дубровнику. На основу акта који је 16. августа 1949. године Посланству упутио помоћник начелника Другог регионалног одељења Врлета Круљ, сазнајемо да је опуномоћени министар Ивековић од средине јула до краја

⁸⁴ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 4834.

⁸⁵ Архив Југославије, фонд 836 (КМЈ), I-3-b/347, Забелешка о разговору помоћника министра друга Матеса са г. Марином, послаником Италије 22. јануара 1951. године.

⁸⁶ *Službeni list*, 48/1954, стр. 676. Први амбасадор био је др Павле Грегорић.

⁸⁷ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 49878.

⁸⁸ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 410285.

⁸⁹ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 410178.

⁹⁰ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 410887.

⁹¹ ДАМСП, ПА, 1949, 46, 410178.

августа био одсутан из Рима и да се налазио у ФНРЈ.⁹² Ивековић је 6. јула 1950. од Министарства тражио сагласност да почне да користи годишњи одмор између 15. и 20. јула.⁹³ Ивековић је 19. јула 1951. обавестио МИП да истог дана креће на Блед и стиже сутра увече.⁹⁴ Баришић из Другог одељења обавестио га је 7. августа 1951. да је Министарство сагласно са његовим предлогом коришћења годишњег одмора.⁹⁵

Промена посланика

У тренутку када му је саопштено да ће бити послат у Рим, Владимир Велебит је као заменик министра спољне трговине иза себе имао успешно завршене преговоре за добијање инвестиционог зајма са представницима Међународне банке за обнову и развој. Директор Међународне банке понудио је Велебиту место једног од директора, али уместо да му одобри да прихвати ово место, министар иностраних послова Едвард Кардељ телеграмом је обавестио Велебита да се не слаже јер „имају друге планове са њим“.⁹⁶ Матес је 1. септембра 1951. обавестио Владимира Велебита да влада намерава да у току исте године повуче Ивековића и да тражи агреман за Велебита.⁹⁷ Након што је Велебит прихватио место посланика у Риму, Матес је 15. септембра 1951. о томе обавестио Ивековића.⁹⁸ Матес је истог дана преко Амбасаде ФНРЈ у Вашингтону обавестио Владимира Велебита да је, након што је министар Кардељ примио његово писмо, јављено Ивековићу да затражи агреман.⁹⁹ Ивековић је 18. септембра 1951. обавестио Министарство да у наредних неколико дана очекује пријем код новог државног подсекретара Министарства иностраних послова Тавијанија (Paolo Emilio Taviani) и да ће њему предати захтев за агреман за Велебита.¹⁰⁰

Ивековић је 25. септембра 1951. тражио од Министарства да га обавести о датуму Велебитовог повратка из САД-а.¹⁰¹ Предложио је да би

⁹² ДАМСП, ПА, 1949, 46, 414389.

⁹³ ДАМСП, ПА, 1950, 36, 414614.

⁹⁴ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 410549.

⁹⁵ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 411193.

⁹⁶ М. Šušar, *Vladimir Velebit*..., стр. 178. Велебит наводи да му није јасно зашто Кардељ није прихватио да он оде у Међународну банку за обнову и развој јер је у том тренутку било изузетно корисно да један југословенски држављанин заузме тако високо место у овој банци. Исто. „Слање у Рим значило је блокирање мојих могућности, а управо је то Кардељ учинио. Никад нисам дознао шта га је на то навело. Био сам сувише поносан да га питам, а он је већ давно умро и понио у гроб могуће одговоре у вези са мном. Не верујем да ми је хтео наудити, а поготово да је хтео нанети штету југословенској дипломатији.“ Исто, стр. 183.

⁹⁷ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 412526.

⁹⁸ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 413304.

⁹⁹ Исто.

¹⁰⁰ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 412526.

¹⁰¹ Исто.

требало омогућити да се Велебит задржи два-три дана у Риму. Објаснио је да то неће изгледати нимало необично, а било би корисно да на лицу места у пратњи Ивековића види неке проблеме Посланства и да се упозна са неким чињеницама. Матес је 4. октобра 1951. обавестио Посланство о томе да сматра да би задржавање Велебита у Риму морало бити запажено, и Министарство не види потребу за тим, „пошто се све то може и овде свршити“.¹⁰² Навео је да тачан датум повратка Велебита није још познат Министарству. Ивековић је 29. октобра 1951. обавестио МИП о својој намери да у наредних неколико дана учини опроштајну посету Де Гасперију (Alcide de Gasperi) као министру иностраних послова.¹⁰³ Тражио је инструкције о томе да ли је потребно да Де Гасперију пренесе неку поруку југословенске владе. Влаховић је 30. октобра 1951. одговорио Ивековићу и навео да влада нема никакве специјалне поруке и да је потребно да изврши кургоазну посету.¹⁰⁴

Ивековић у телеграму Министарству 28. септембра 1951. наводи да је агреман за Велебита добијен у року од девет дана и да је то „свакако рекордна брзина“.¹⁰⁵ Претходног дана, 27. септембра, Ивековића је позвао шеф Протокола италијанског министарства иностраних послова, гроф Алвизио Ћипико (Alvisio Ciprico) и званично га обавестио да је председник републике дао агреман за новог југословенског посланика у Риму Владимира Велебита.¹⁰⁶ Рекао је да му је жао што одлуку није могао раније да саопшти, али да је до малог закашњења дошло због тога што је требало консултовати и председника владе Де Гасперија, који је у том тренутку био у САД-у. Ћипико се интересовао о датуму доласка новог посланика.

Ивековић је 15. октобра 1951. обавестио Министарство иностраних послова да је Велебиту добро припремљен терен у италијанским дипломатским и владиним круговима.¹⁰⁷ Навео је да су југословенске дипломате у Риму настојале да у свим својим контактима прикажу Велебита „као врло погодну личност и као најбоље решење у овом моменту“. Ивековић је сматрао да ће Велебит бити добро примљен и да ће моћи врло брзо да користи стечене везе и познанства. Навео је да новом југословенском посланику оставља припремљену личну картотеку и белешке о личностима са којима је одржавао везу, као и да га је препоручио бројним посланицима. Коментари о Велебитовом доласку у Рим били су повољни, осим коментара представника земаља Коминформа. У истом извештају Ивековић је навео да је почео да се опрашта и да свој одлазак из Рима планира почетком

¹⁰² Исто.¹⁰³ Исто.¹⁰⁴ Исто.¹⁰⁵ Исто.¹⁰⁶ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 414752.¹⁰⁷ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 415221.

новембра, како му је било речено у Београду. Из италијанских новина сазнао је да Велебит намерава да дође у Рим у првој половини децембра. Замолио је да му из Министарства потврде термин његовог одласка из Рима. Влаховић је обавестио Ивековића 19. октобра 1951. да остане у Риму на прослави 29. новембра и да након тога дође у Београд.¹⁰⁸ Влаховић је 27. октобра 1951. обавестио Ивековића да је Министарство сагласно да се он врати почетком новембра.¹⁰⁹ У истом телеграму му је саопштено да је планиран да преузме нову дужност у Бону. Ивековић је 12. новембра 1951. обавестио Министарство да стиже у Београд 16. новембра ујутру и замолио да му резервишу хотел и да га неко сачека.¹¹⁰

Упркос томе што је Младен Ивековић сматрао да је својим деловањем припремио добар терен новом југословенском посланику, Владимир Велебит свој долазак у Рим описује као „чисти губитак времена и траћење мојих радних способности“.¹¹¹ Велебит је себе у том тренутку видео као амбасадора у САД-у, Великој Британији, Француској или Немачкој, али никако у Италији.¹¹² Председник италијанске владе и уједно министар иностраних послова Алфиде де Гаспери је примио новог југословенског посланика Велебита и задржао се са њим у врло кратком протоколарном разговору.¹¹³ Плата Владимира Велебита као посланика била је пола милиона лира, износ за који он наводи да није био велики.¹¹⁴

Закључак

Завршетак Другог светског рата и промена државног уређења у Југославији означили су и промену југословенске спољне политике. Поред тога што је нова југословенска влада наставила континуитет краљевске југословенске владе и прихватила међународне обавезе настале у претходном периоду, нова спољнополитичка оријентација била је квалитативно другачија. Промена је посебно уочљива када су у питању политички односи са суседном Италијом. Обнова билатералних односа била је са југословенске стране условљена регулисањем међународног положаја Италије на Мировној конференцији. Као чланица антифашистичке коалиције, Југославија је очекивала извесне територијалне добитке на штету Италије. Резултати Мировне конференције представљали су разочарање за југословенску владу и приморали је да у циљу заштите својих интереса приступи успостављању

¹⁰⁸ Исто.¹⁰⁹ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 412526.¹¹⁰ ДАМСП, ПА, 1951, 36, 417202.¹¹¹ М. Šuvar, *Vladimir Velebit...*, str. 178.¹¹² Исто, стр. 182.¹¹³ Исто, стр. 180.¹¹⁴ Исто.

директних дипломатских односа са Италијом. Успостављање дипломатских односа 1947. године, у новим условима, захтевало је неопходно редефинисање старих и изградњу целокупних односа на новим принципима. Чињеница да је југословенска влада потврдила важност само три билатерална уговора потписана пре рата указује на нови почетак у изградњи дипломатских односа. У таквом политичком окружењу службеници у југословенском посланству у Риму имали су тежак задатак да спроведу политику своје владе. Младен Ивековић је био југословенски посланик у Риму у периоду обнављања дипломатских односа и решавања најтежих билатералних питања. Изградња поверења у политичким односима, успостављање услова за почетак економске сарадње, пропагандна делатност и покушаји ширења југословенских политичких идеја и културе у Италији били су задаци које је требало ускладити са тренутним стањем билатералних односа. Запослени у Посланству су радили у условима политичке нестабилности, а повремено су били и физички угрожени. Међусобни интереси двеју влада утицали су на повећање дипломатских напора у циљу постизања споразума о најважнијим политичким, економским и културним питањима. Многобројна решена питања указују на побољшање билатералних односа. Територијални спор и статус града Трста, као најважније питање у односима двеју држава од чијег је решења највише зависила нормализација дипломатских односа, остао је нерешен након овог периода.

Summary

The Yugoslav Embassy in Rome 1947–1951

The change of social order in Yugoslavia after WWII caused significant changes in the Yugoslav diplomacy. Diplomatic missions in other states and international organizations continued functioning but with personal changes. The Yugoslav government didn't want to establish diplomatic relations with Italy deeming it could secure its political and economic interests in that country only after signing the peace treaty. The signing of the peace treaty in Paris didn't bring about the expected solution to moot questions in Yugoslav-Italian relations. The diplomatic relations were reestablished but the two governments continued pursuing the foreign policy that disturbed the good neighborly relations. The first Yugoslav ambassador in Rome was Dr. Mladen Iveković. The Embassy worked under difficult circumstances. The staff of the Embassy strove to secure the ownership of the Embassy building and they contributed to signing of 25 agreements settling permanently or temporarily the bilateral relations.

UDK 341.71(=163.3/.6)(450)"1947/1951"
327(497.1:450)"1947/1951"

ЈУГОСЛОВЕНСКИ ПРЕДСТАВНИЦИ У ЧЕХОСЛОВАЧКОЈ 1945–1949.¹

Др Слободан Селинић

АПСТРАКТ: Тема рада је деловање југословенских представништава у Чехословачкој (Амбасада у Прагу, Конзулат у Братислави, Трговинско изасланство, Војно изасланство, социјални аташе) и службеника у њима у годинама сарадње Југославије и Чехословачке, од краја Другог светског рата до Резолуције ИБ-а.

Кључне речи: Југославија, Чехословачка, дипломате, представници, Амбасада, Војно изасланство, Трговинско изасланство, социјални аташе

Радећи у Чехословачкој у првим годинама после Другог светског рата, југословенске дипломате, и уопште представници, налазили су се у пријатељској и савезничкој земљи, са којом су политички, економски и културни односи били на високом нивоу. Тако је било све до сукоба изазваног Резолуцијом ИБ-а. Политичко савезништво је потврђено и ојачано Уговором о пријатељству који је потписан 9. маја 1946. године у Београду. Чехословачка је била један од најважнијих југословенских економских партнера. Сарадња у области културе је обухватала размене уметника, писаца, музичара, сликара, научника, преводе, изложбе, богату фискултурну сарадњу и др. Југославија је у Чехословачкој школовала више стотина студената и 3.000 ученика у привреди.² Због добрих односа, свестране сарадње и значаја ове

¹ Чланак је део пројекта *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развој и положај у европској/светској заједници*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

² Детаљније о југословенско-чехословачким односима од краја рата до Резолуције ИБ-а: Ђ. Трипковић, М. Трипковић, *Iskušenja jedne mladosti, Jugoslovenski omladinci u Čehoslovačkoj 1946–1948. g.*, Београд, 1988; Ј. Pelikán, *Hospodářská spolupráce Československa s Jugoslávii v letech 1945–1949*, Прага, 1990; М. Перишић, *Од Стаљина ка Саптру. Формирање југословенске интелигенције на европским универзитетима 1945–1958*, Београд, 2008; С. Селинић, *Jugoslovensko-čehoslovački odnosi 1945–1955*, Београд, 2010.